

ВІДГУК

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу Діденко Оксани Миколаївни

**на тему: «Регулювання банківської діяльності в контексті узгодження
інтересів держави та бізнесу»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит**

1. Актуальність теми дослідження

Кризові явища у фінансовій сфері України засвідчили масштабність економічних проблем, пов'язаних, у тому числі, із неефективністю функціонування вітчизняної системи регулювання банківської діяльності, нездатністю забезпечувати повернення фінансової системи в цілому в рівноважний стан після дестабілізуючого впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, відсутністю структурної стійкості як системи в цілому, так і значної кількості банків зокрема. Сьогодні існує об'єктивна потреба у подоланні негативних тенденцій у розвитку банківської системи, формування і підтримки довіри у суспільстві до банків та національної грошової одиниці, відновленні соціально-економічного розвитку. Враховуючи триваючу фінансову нестабільність та відсутність економічного зростання, особливої актуальності набуває формування нових концепцій банківського регулювання, вдосконалення науково-методичних підходів до оцінювання наслідків впливу регулювання банків для економічного розвитку, фінансової стабільності, прибутковості банків. Відсутність системних теоретичних досліджень з питання гармонійного одночасного поєднання декількох суперечливих інтересів держави та бізнесу обумовлює невизначеність щодо застосування відповідних методів і прийомів наукових досліджень, обмежує наукові розробки щодо реформування системи банківського регулювання, наближення методології та наглядових процедур до вимог наднаціональних регуляторів.

Це обумовлює необхідність активізації комплексних і системних досліджень об'єктивних передумов та механізмів розвитку методичного інструментарію узгоджувального банківського регулювання, що визначає актуальність теми дисертаційного дослідження Діденко О.М.

2. Зв'язок теми дисертаційного дослідження з державними та галузевими програмами і темами

Дисертаційна робота виконана у контексті Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки (зокрема п.3.1.12. Гармонізація податково-бюджетної, грошово-кредитної та соціально-економічної політики); Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”, Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, Міжнародної програми оцінювання фінансового сектору економіки.

Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження було використано при виконанні науково-дослідних робіт Української академії банківської справи: “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держ. реєстрації 0103U006965), “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер держ. реєстрації 0109U006782), “Конкурентоспроможність національної економіки в умовах євроінтеграції” (номер держ. реєстрації 0111U009459), “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер державної реєстрації 0107U0123112). До звітів за цими темами увійшли пропозиції автора щодо теоретико-методологічного та методичного обґрунтування впливу інтенсивності регулювання банківської діяльності на фінансову стабільність; методології дослідження оцінювання результативності застосування інструментів регулювання банківської діяльності з позиції узгодження інтересів стейкхол-

дерів банку; визначення та оцінка факторів впливу на прибутковість банків різних країн світу; науково-методичних підходів до оцінювання дієвості регуляторних ініціатив для іноземних банків.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові результати, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, є достатньо аргументованими і характеризуються необхідним рівнем обґрунтованості.

Наукові положення, викладені в дисертації, у повній мірі досліджені, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором робіт вітчизняних і закордонних вчених та фахівців з питань теорії грошей і кредиту, державного регулювання економіки, банківської справи, сучасних концепцій банківського нагляду, наукові праці з питань регулювання діяльності учасників фінансового ринку. Поряд із науковою літературою, автором опрацьовано спеціальні джерела інформації, такі як закони України, постанови та звітні дані Національного банку України; звітно-аналітична інформація Державної служби статистики України, Незалежної асоціації банків України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку; зібрані, опрацьовані й узагальнені особисто автором первинні матеріали оприлюдненої офіційної звітності банків, аналітичні огляди Базельського комітету з банківського нагляду, Міжнародного валютного фонду, статистичні дані фундації “Спадщина” (Heritage Foundation), центральних банків різних країн, бази даних Bankscore, порталу даних бібліотеки Хельджи.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується відповідними публікаціями у

монографіях, фахових виданнях і оприлюдненням на науково-практичних конференціях.

Висновки є логічно обґрунтованими, повністю відображають основні положення проведеного дослідження, а також можливі напрями їхнього використання у практиці забезпечення узгодженості основних інтересів держави та бізнесу під час регулювання банківської діяльності.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення із змістом дисертаційної роботи, опублікованих наукових праць та авторефератом дисертації дозволяє стверджувати, що основні наукові положення, висновки і пропозиції, які сформульовані дисертантом, характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок здобувача у розвиток фундаментальних положень банківської справи, що полягає у авторському розв'язанні актуальної наукової проблеми – розробки теоретико-методологічних засад формування та запровадження узгоджувального регулювання банківської діяльності на засадах гармонізації інтересів держави та бізнесу.

Серед основних положень новизни слід виділити наступні:

1. Обґрунтовано методологію гармонізації інтересів держави (через забезпечення економічного зростання та фінансової стабільності) та бізнесу (через забезпечення прибутковості банківської діяльності та фінансової стійкості банків) шляхом розробки концептуальних положень узгоджувального регулювання банківської діяльності. Механізм запровадження запропонованого типу регулювання вимагає скоординованої співпраці державних органів, влади, Ради з фінансової стабільності, власників та топ-менеджменту банків, гармонізації цілей та інструментарію їх досягнення. Для цього в роботі сформовано специфічну мету, завдання, принципи та інструментарій його запровадження в сучасну регуляторну практику (стор. 108-119).

2. Ідентифіковано оптимальний рівень інтенсивності регулювання банківської діяльності за критеріями забезпечення фінансової стабільності (на макрорівні) та фінансової стійкості банків (на мікрорівні) на основі мультифакторної моделі залежності інтегрального індексу фінансової стійкості банків (визначеного за допомогою методу рівномірної оптимальності) від релевантних факторів впливу на нього (визначених за допомогою методу головних компонент). Це дозволило розмежувати зони несприятливого та сприятливого впливу інтенсивності банківського регулювання (стор.287-298).

3. Розроблено методологічні положення та методичний інструментарій оцінювання інтенсивності регулювання банківської діяльності шляхом використання нормалізованих кількісних та якісних оцінок індикаторів, що характеризують функціональну, організаційну та інституційну складові регулювання. Такий підхід дав можливість порівняти країни світу за рівнем інтенсивності регулювання банківської діяльності (низький, незначний, помірний, високий) (стор. 141-171).

4. Обґрунтовано методологію визначення умов ефективності банківського регулювання за критерієм фінансової стабільності шляхом визначення переліку факторів-каталізаторів (орієнтація банків на внутрішні джерела фінансування та економічне зростання в країні) та факторів-інгібіторів (присутність іноземного капіталу в банківській системі та високий рівень внутрішнього кредитування економіки) ефективності підвищення регуляторного тиску на банківський бізнес. Апробація підходу виконана шляхом розробки економетричної моделі з випадковими ефектами для 23 країн світу (в тому числі України) за 2001–2014 рр. (стор. 272).

5. Удосконалено теоретичне обґрунтування трансмісійного механізму шляхом виокремлення каналу споживання та інвестування, які суттєвим чином впливають на економічне зростання внаслідок банківського регулювання. В роботі формалізовано напрямок та ступінь дієвості цього впливу, що

дозволило поглибити розуміння механізму взаємодії фінансового та реального секторів економіки під час банківського регулювання (стор.207-225).

6. Удосконалено науково-методичний підхід до оцінювання залежності між інтенсивністю регулювання банківської діяльності та динамікою економічного зростання, при цьому використано авторегресійну модель з розподіленим лагом. Такий підхід під час дослідження дозволив врахувати часовий горизонт дії, канали впливу регуляторної політики, макроекономічних умови та стан розвитку банківського сектору. Результати вказують на негативний ефект посилення регуляторного тиску на банківську діяльність на майбутню ділову активність в реальному секторі економіки, хоча в короткостроковому періоді існує позитивний вплив (стор. 207-231).

7. Розвинуто науково-методичні засади дослідження механізму впливу внутрішніх факторів прибутковості банківської діяльності залежно від періоду економічного розвитку країни. Емпірично обґрунтовано, що розмір активів банку та форма власності (особливо присутність державної частки в капіталі банку) виявилися значно важливішими порівняно з інтенсивністю регулювання банківської діяльності. Дослідження ґрунтувалося на даних 6 європейських країн (Україна, Польща, Казахстан, Грузія, Естонія, Білорусь) за 2001–2014 рр., що дозволило врахувати макроекономічні та інституційні умови ведення банківського бізнесу на основі застосування узагальненого методу найменших квадратів (стор.327-342).

8. Дисертантом розвинуто методичний базис банківського регулювання залежно від форми власності та походження капіталу банку на основі побудови системи багатofакторних регресійних залежностей впливу інструментів та заходів інституційного, організаційного, індикативного та адміністративного регулювання банківської діяльності. Відтак обґрунтовано неефективність запровадження диференційованих регуляторних режимів залежно від форми власності та походження капіталу банку (стор. 349-365).

9. За результатами систематизації сучасних тенденцій розвитку регулювання банківської діяльності (стор.17-42) дисертантом обґрунтовано взаємозв'язки між основними характеристиками регулювання банківської діяльності, системою заходів та ефектами від їх застосування на різних етапах розвитку економіки. Це дозволило розвинути теоретичне підґрунтя періодизації розвитку систем регулювання банківської діяльності та виявити циклічність розвитку регуляторних систем та потребу у запровадженні узгоджувального регулювання.

10. Структуризація науково-методичних підходів до розкриття змісту поняття «економічний інтерес», їх видів та особливостей взаємодії у фінансовій сфері (стор.43-75) дозволила сформулювати авторське визначення економічного інтересу в банківській діяльності, якому, на відміну від існуючих підходів, ґрунтується на стейкхолдерському підході та розглядає банківські діяльність як сферу перетину приватних, суспільних та інституційних економічних інтересів. Під запропонованим терміном слід розуміти форму прояву економічних відносин, обумовлених функціональним призначенням суб'єкта інтересу в фінансовій системі та спрямованих на отримання ним соціально-економічних вигід від банківської діяльності.

11. Дисертантом теоретично обґрунтовано та емпірично підтверджено неоднозначність впливу інтенсивності регулювання банківської діяльності на фінансову стійкість банків. Результати панельного аналізу впливу інтенсивності регулювання банківської діяльності (за допомогою розробленого агрегованого індикатору) на показники фінансової стійкості банків для 23 країн світу (в тому числі України) за 2001–2014 рр. (стор. 286) вказують, що в умовах посилення регуляторного тиску на банківський бізнес підвищується рівень загальних витрат банків та незначущість зв'язку з показником якості активів. Реалізація науково-методичного підходу ґрунтується на методології макропруденційного аналізу Міжнародного валютного фонду та вказує на потребу кори-

гування системи показників фінансової стійкості банків під час регулювання банківської діяльності.

12. В роботі розвинуто науково-методичний підхід до виявлення впливу функціональних, організаційних та інституційних характеристик регуляторного механізму на динаміку економічного зростання за допомогою інструментарію авторегресійного моделювання. Це створює підґрунтя для формування найбільш дієвих заходів та інструментів регулювання банківської діяльності з позиції макроекономічної стабільності у короткостроковій та довгостроковій перспективах (стор.231-248).

13. Дисертантом поглиблено науково-методичні засади оцінювання релевантності впливу зовнішніх та внутрішніх факторів забезпечення прибутковості банківського бізнесу із застосуванням методів економіко-математичного моделювання, зокрема регресійного аналізу та узагальненого (скоригованого) методу найменших квадратів. Отримані результати дозволяють емпірично підтвердити більш суттєвий вплив, порівняно зі станом зовнішнього середовища ведення банківського бізнесу (включаючи інтенсивність регулювання) на прибутковість банківської діяльності параметрів бізнес-моделі банку та складають практичний інтерес для регуляторів та менеджменту банків (стор. 327-340).

5. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Основні положення дисертаційної роботи досить повно викладені в опублікованих за темою дисертації 51 науковій праці загальним обсягом 32,2 друк. арк., з яких особисто автору належить 30,47 друк. арк., у тому числі: 1 одноосібна монографія, підрозділи у 5 колективних монографіях, 25 статей у наукових фахових виданнях України (з них: 5 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз); 1 стаття у зарубіжному науковому виданні; 19 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Список зазначених праць повністю наведено в дисертації. Публікації відповідають вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Автореферат оформлений згідно чинних вимог, у стислій формі передає основні положення дисертаційної роботи, не містить інформації, яка не наведена у роботі.

6. Значення дослідження для науки та практики, перспективи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації теоретико-методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. У своєму інтегральному вигляді результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної проблеми, що виявляється у розробці теоретико-методологічних засад формування та запровадження узгоджувального регулювання банківської діяльності, орієнтованого на гармонізацію інтересів держави та бізнесу.

Практичне значення наукових результатів, одержаних в дисертаційній роботі, визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та пропозицій автора, а також обґрунтуванням нових підходів до методичного інструментарію виявлення та оптимізації впливу інтенсивності регулювання банківської діяльності на ключові інтереси держави та бізнесу.

Розроблені дисертантом методологічні положення можуть бути використані у практиці функціонування Національного банку України, саморегулятивних асоціацій банків, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, органів державного та регіонального управління. Це дозволить підвищити дієвість засобів державного регулювання фінансового ринку в цілому, диференціації інструментів державного регулювання середовища банківського

посередництва та підвищити рівень фінансової стабільності та соціально-економічного розвитку країни.

Основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок, які можуть бути використані в практиці державного управління банківською системою, формування нормативно-методичної бази, що регулює питання банківського нагляду, у практиці діяльності вітчизняних банківських установ.

Результати дослідження автора використано в діяльності Управління Національного банку України в Сумській області - щодо взаємозалежності між рівнем фінансової свободи та рівнем розвитку кредитного ринку країни – довідка від 11.11.2015 № 08-015/2650); в роботу Управління Національного банку України в Дніпропетровській області - щодо взаємозв'язку інтенсивності регулювання БД та стабільності банківської системи країни (довідка від 05.10.2015 № В/25-06009/699); у роботу Сумської обласної дирекції АБ “Укр-газбанк” – щодо розробки антикризового плану відновлення діяльності банку при підвищенні вимог до капіталу (довідка від 15.10.2015 № 8354/1510); в роботу відділення ПАО “ПУМБ” РЦ “Північно-Східний” у м. Харків – щодо визначення зв'язку інтенсивності регулювання БД та прибутковості операцій банку (довідка від 12.10.2015 № КНА/55); в роботу ПАТ “КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК” – щодо визначення впливу інтенсивності регулювання БД на основні показники діяльності банку в межах його системи ризик-менеджменту (довідка від 09.11.2015 № 81142/1589); в роботу Харківського банківського Союзу – щодо взаємозалежності між інтенсивністю регулювання БД та рівнем економічного розвитку країни (довідка від 12.11.2015 № 34/2015).

Результати дослідження використовуються у навчальному процесі Української академії банківської справи при викладанні дисциплін “Банківське регулювання та нагляд”, “Дослідження грошово-кредитного ринку”, “Банківська справа” (акт від 02.10.2015).

7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи високий рівень теоретичного обґрунтування і переконливість теоретичних, аналітичних і методологічних положень дисертації Діденко О.М., її змістовність та логіку викладення матеріалів дослідження, вважаємо за необхідне висловити зауваження та виділити дискусійні положення:

1. Враховуючи використання стейкхолдерського підходу в якості теоретико-методологічної бази для розкриття змісту економічних інтересів в банківській діяльності (стор.76), дисертанту доцільно було детальніше зупинитися на теорії зацікавлених сторін, або стейкхолдерів, та обґрунтувати специфіку її застосування в банківській діяльності.

2. Дисертант на стор.103-108 дисертаційного дослідження ідентифікує суб'єктів регуляторного процесу на чотирьох рівнях – держава, регулятор, орган нагляду, центральний банк; саморегулювні організації та окремо банки; споживачі банківських послуг. Такий підхід, на нашу думку, потребує обґрунтування взаємозв'язку з стейкхолдерами банківської діяльності, спільних та відмінних рис між стейкхолдерами та суб'єктами регуляторного процесу.

3. Позитивно оцінюючи проведене дисертантом дослідження світових тенденцій з посилення регуляторного тиску на банківський бізнес (стор. 125-140), на наш погляд, в дисертаційній роботі недостатньо розкрито вітчизняні реалії регулювання банківської діяльності з позиції сили та напрямків регуляторного тиску.

4. Високо оцінюючи проведений дисертантом огляд емпіричних результатів досліджень науковців щодо впливу регулювання на економічне зростання країни (стор.175-206), слід зазначити, що дисертант в роботі оперує такими інтересами держави як «макроекономічна стабільність», «економічне зростання», «економічний розвиток», «макроекономічна динаміка», що, на наш погляд, потребує детальнішого обґрунтування, зокрема взаємозв'язків між цими категоріями.

5. Не можна не погодитись із думкою автора відносно того, що посилення конвергенції реального та фінансового секторів економіки, підвищення ролі банків як джерела системних ризиків, впровадження макропруденційного нагляду спричиняє стирання меж між мікро- і макропідходами до розкриття змісту банківської діяльності. Водночас в роботі визначаються такі групи інтересів у банківській діяльності як суспільні, приватні та інституційні, що, на наш погляд, потребує додаткового пояснення взаємозв'язку підходів та груп інтересів (стор.17-120).

6. Досліджуючи інтереси бізнесу в банківській діяльності, дисертант розглядає прибутковість як базовий інтерес банківського бізнесу, в той як більшість експертів у західній економічній науці та практиці зосереджують свою увагу та підкреслюють важливість вартісних показників. Тому, на наш погляд, в роботі, зокрема в розділі 5, присвяченому методології забезпечення прибутковості як базового інтересу бізнесу в процесі регулювання банківської діяльності (стор.303-366), доцільно було б розглянути інші індикатори, що виражають інтереси бізнесу.

Однак, незважаючи на перераховані вище дискусійні положення, що містяться в розглянутій дисертаційній роботі, вони не зменшують загального позитивного враження від неї та не ставлять під сумнів значний внесок автора у вирішення обраної ним наукової проблеми.

8. Загальна оцінка дисертації

та її відповідність встановленим вимогам

Дисертація Діденко Оксани Миколаївни на тему «Регулювання банківської діяльності в контексті узгодження інтересів держави та бізнесу» є закінченою у межах поставлених завдань науковою працею.

Представлені в роботі наукові положення та результати є авторським розв'язанням наукової проблеми, що виявляється у логіко-структурна побу-

дова дисертації демонструє володіння автором методологією економічного дослідження, забезпечує доступність сприйняття викладеного матеріалу.

Всі положення, які винесено на захист, мають наукову новизну, їх рівень («вперше», «набули подальшого розвитку», «удосконалено») визначено коректно. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Тема дисертаційного дослідження є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам державної політики України та науковим програмам національного і регіонального значення.

Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Робота відповідає вимогам пп. 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., що висуваються до докторських дисертацій, а її автор – Діденко Оксана Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

професор кафедри грошового обігу

та банківської справи

Університету митної справи та фінансів

Міністерства освіти і науки України,

доктор економічних наук.

О.П. Заруцька

